

KULTŪRA

MENAS ✨ LITERATŪRA ✨ MOKSLAS

MYGTUKAI IR STEBUKLAI

Vieni iš mėgstamiausių mano vaikystės ir paauglystės skaitinių – mokslinės fantastikos (*science fiction*) knygos. Ši aistra neišblėso ir dabar – vis patimau iš lentynos kokių tomelių ir perskaitau iš naujo; S. Lemo „Soliaris“ nučiupinėtas visiškai... tokia pat dalia, ko gero, ištiks ir C. S. Lewiso „Kosminę trilogiją“ – vieną įstabiausių ir neįprasčiausių šio žanro pavyzdžių, nuostabus šios knygos literatūrinis stilius ir tvirta semantinė struktūra palieka neišdildomą išpūdį.

Mokslinės fantastikos knygos neretai atskleidžia paradoksalią tiesą apie pažangaus ir patogaus gyvenimo pavojus ir primena mums, kad nereikia pernelyg žavėtis technologijomis. Juk daugelis iš mūsų nesupranta, nei kaip jos veikia, nei ką reikėtų daryti, jei jos atsisakytų veikti. Būtų kaip M. Forsterio apsakyme „Mašina sustoja“: išlepusi žmonija tiesiog žūsta, nes be mašinos pagalbos nesugeba netgi rankos pakelti – ką bekalbėti apie aktyvesnius fizinius veiksmus, būtinus išgyvenimui. O kitame apsakyme – nebepamenu, kokio rašytojo – moteris visa dieną praleidžia spaudydama mygtukus ir valdydama robotus, kurie viską atlieka už ją. Ir moteris, nors nepavargusi, vakare jaučiasi nelaiminga.

Kodėl?... Autorius pateikia trumpą atsakymą: „Jai nepatiko spaudyti mygtukus“.

Vaikystėje teko dirbti daug nelengvo rankų darbo. Prisinešti malkų (žiema – snieguotų, apledijusių, sunkių) ir užkurti pečius, kad prišiltų kambariai. Atskiros žodžio nusipelno skalbimas – toks didingas procesas, kad net dabar pagaugai nugara eina: viralinėj kaičiamas didysis katilas, viena vonelė pritarkuojama ūkiško muilo drožlių ir užmerkiama skalbiniai, kita pripilama vasarošilčio vandens perskalavimui, ir visa dieną sode tarp obelių kaip išverstos sielos plevėsuoja baltos paklodės, užvalkalai, muilinas vanduo visą naktį varva nuo storų, kietų *kapų* (lovatiesių), kurias taip sunku gerai išskalbti, o tuo labiau – išskalauti...

Keistas dalykas – tie prisiminimai man suteikia tiek stiprybės, jie tokie gyvi, ryškūs, tikri, įsismelkę į visus pojūčius. Ir prisiminti juos gera – o juk, spaudydama mygtukus, tikrai nieko neprisiminsi ir nepatirsi tegu ir liūdnoko, bet visgi – laimės jausmo...

Užtat visai nejuokinga atrodo vyro močiutė, kuri, gyvendama dvidešimtojo amžiaus pabaigoje, įtariai žiūrėjo į bene visus technologinius stebuklus. Telefonu vengė kalbėtis – jai netilpdavo galvoje, kaip žmogus, pakėlęs prie ausies ragelį, gali girdėti žmogų, esantį kitame miesto ar netgi šalies pakraštyje. Su žinių vedėju iš televizoriaus ekrano pagarbiai sveikindavosi, nes manė, kad jis, sakydamas „labas vakaras, gerbiami žiūrovai“, kreipiasi būtent į ją. Ir netgi dujine virykle nenorėjo naudotis – kaip, sakė ji, aš išvirsiu valgi ant oro? Užkurdavo pečių ir viską pagamindavo ant gyvos ugnies...

Gyvos ugnies... gyvo vandens...

Tai skamba lyg burtazodžiai. Užtat gal ir neblogai, jeigu kartais sugenda išmanioji technika ir tenka pasikliauti rankomis. Prisiminimais, kurie ateina į pagalbą. Nes mes juk linkę viską labai greitai pamiršti – ypač tai, kas atrodo juokinga, nešiuolaikiška, pasenę... Nors visa tai yra amžina, o juokingi esame mes – skubrūs, entuziastingi, vis kažkur besiveržiantys, kažką planuojantys ir čia pat viską užmirštantys.

Renata Šerelytė

Balys Buračas. Moteris skalbia žlugtą

* * *

Kaip vakaras mėlyni paukščiai sutupia gluosniuos,
rankos nulinko, pašventintos žemės darbų.
Mintim – kaip delnais – tave nepaliesdamas glostau
ir žodžiais – be žodžių tau vakaro tylą kalbu.

Vasaros nuovargis medžių viršūnėse renkas.
Slėniai pilni vakarinės miglos.
Lyg šaką nulaužtą laikau tavo ranką –
tu be garso verki nuo tylos.

Marcelijus Martinaitis

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Mygtukai ir stebuklai • 2-as psl. Renata Šerelytė. Kalba ir gyvenimasi • 3-as psl. Janina Degutytė. Monologas akmeniui • 4-as psl. Trys jaunieji poetai. Mindaugas Nastaravičius, Aivaras Veiknys, Vainius Bakas • 5-as psl. Algis Vaškevičius. Dovanotų darbų paroda – lyg spalvingas kaleidoskopas • 6-as psl. Rasa Bačiulienė. Motinos laišakai iš Kizelago (3) • 7-as psl. Zigfridas Gronau. Klyksmas vaiduoklių mieste (2) • 8-as psl. Kultūros kronika

Kitame numeryje: Lietuvių prozos novatorius Jurgis Savickis • Jurgio Kunčino „Malūnų gatvė be malūnų“

KALBA IR GYVENIMAS

Tesiderina kalba su gyvenimu

Seneka

Renata Šerelytė

Žmogui, suvokiančiam minią kaip inertišką ir amorfišką masę ir staiga išvydusiam, kokia ji įvairiabalė, įvairiaspalvė ir kintanti, darosi šiek tiek nejauku ir netgi baisoka. Ir tai natūralus jausmas, nes kiekvienas individas ieško pritapimo galimybės, nes būti vienu ir vieninteliu visados yra iššūkis, kartais ir nepakeliamas.

Kai imame mąstyti apie kalbą kaip apie socialinę ir psichologinę struktūrą, veikiausiai irgi apima keistas nejaukumo jausmas, nes nėra unifikuotos ir standartizuotos kalbos, patenkinančios kiekvieno žmogaus poreikius. Net kanceliarinė ir juridinė, pagaliau – ir politinė kalba – nėra tokia standartizuota, kad pro jos lukštą neprasimuštų gyva, na, tegu kartais ir neadekvati žmogiška reakcija.

Kalba yra lyg žmogaus DNR – specifinė, būdinga tam tikram visuomenės sluoksniui ar individui. Ir joje, ieškant savo pritapimo galimybės, gali būti nejauku, o gal net baisu. Nes kalba nėra tik socialinio bendrabūvio įrankis – taip manyti galbūt ir būtų patogu, bet neteisinga, nes juk ir naujaisi mokslo duomenys atskleidžia, kad žmogaus akis nemato netgi didžiosios dalies materialaus pasaulio slėpinių, ką bekalbėti apie dvasinius. O kadangi kalba yra ne tik mūsų fizinio pasaulio, bet ir mąstymo bei pasamonės atspindys, ne visada paklūstantis empirikai – ar galime būti tikri, kad žinome visus kalbos slėpinius?..

Štai todėl kalbos klausimas – vienas iš svarbiausių filosofinių klausimų, kuriuos užduodame sau nuo seniausių laikų. Ir jeigu mums iki šiol neaišku, kas yra laikas, kokia žmogaus gyvenimo prasmė, nepaaiškinama, ko gero, gali būti ir kalba.

Kas gi yra kalba?.. Ji tokia pat įvairi ir sumaištinga, kaip ir žmogaus gyvenimas. Tik štai kaip su tomis dermėmis, su derėjimu – sunku pasakyti. Kokia yra mūsų kalba, kaip ji dera su mūsų gyvenimu? Ir ar apskritai dera? Juk tikrai rastume ir nedermių.

Kadangi gyvename demokratinėje visuomenėje, tai ir šiuolaikinė kalba – demokratiška; ji veržli, nesivaržo, nekompleksuoja, ji pakankamai (ir, sakytčiau, sveikai) pragmatiška ir emocionali, ji trykšte trykšta neteisingai tariamomis priegaidėmis ir kirčiais, susiurbia naujadarus ir kalbos šiukšles, savaip transformuoja tarmių žodžius, spindi slengo ir žargono deimaniukais, pritaikytais anglicizmais ir kt. Tai dominuojanti kalbos tendencija, vyraujanti kasdienybėje, socialiniuose tinkluose, medijose, televizijoje.

O štai aristokratiškoji kalba tam pačiam pačiam, tai besislepiančiu reiškiniu – ypatingos švaros ir skambesio kalba, galbūt net atitrūkusi

Algimantas Kunčius. Reminiscencijos. Kaštonų gatvė, Vilnius

nuo realybės – tos realybės, kuri jau nebekelia svarbiausių filosofinių klausimų ir kuriai kalba yra daugiau socialinio bendrabūvio, nei dvasinės – taigi aristokratiškos – bendrystės priemonė. Mes taip pat jau daugiau socialinės, nei dvasinės būtybės. Išskyla šioks toks paradoksas, kad socialinis bendrabūvis išskyla ne kaip kalbėjimas, ne kaip rašymas, o veikiau kaip šių dviejų itin skirtingų kalbos išraiškų samplaika (turiu omeny socialinius tinklus). Čia kalbos paprastai niekas nešlifuoja ir dažnai negalvoja, ką rašo (sako). Emocijos atviros, pažiūros aiškos, pernelyg skrupulingai nesirenkamos ir kalbos išraiškos priemonės. Tai demokratinės kalbos požymiai. Ir tai nėra blogai. Tik...

Tik dažniausiai demokratinė kalba nepalieka potekstės, būdingos aristokratiškajai kalbai. Kažko, kas lieka neišsakyta, bet nujaučiama. Kam reikia ilgesnės nei keli dešimtmečiai ar vieno žmogaus gyvenimas atminties.

Bet ar galima iš demokratinės kalbos reikalauti potekstės, dalyko, neišvengiamai susijusio su prasme?.. Juk, pasak A. J. Greimo, gyvename postmoderniajame amžiuje, kuriame prasmės klausimas apskritai nebeaktualus.

Kalba – vienas iš paradoksalių žmogiškosios būties aspektų, liudijantis ne tik gamtą, bet ir antgamtę. Šiuo metu vyksta Poezijos pavasaris –

jo metu galima aiškiai pajusti kalbos ryšį su, pasak Platono, pirminiu idėjų pasauliu. Su magija, stebuklu, jausmo išgyvenimo grynumu. Poetui žodžiai svarbūs kaip tapytojui spalvos.

Jis nežino, kokios bus jų dermės, kaip kas išeis, jis tiesiog „tapo“, vedamas to pirminio gilaus jausmo – harmonijos ilgesio, grožio išgyvenimo džiaugsmo. Kartu su visu tuo, kas suteikia harmonijai tamsesnių spalvų – mirties liūdesio, letargo šalčio, skepsio ir netikėjimo šešėlio. Be šių spalvų ir tapyba, ir poezija būtų netikra – juk jos ikūnija mūsų būties trapumą ir trumpą mirtingo gyvenimo grožį.

Poetinės kalbos žodžiai nėra nei naudingi, nei perspektyvūs, nei inovatyvūs. Visi šie energingi būdvardžiai skamba kvailai, nes jie paprasčiausiai netinka apibūdinti reiškiniui, kuris, jei taip galima pasakyti, yra tar-

si už laiko ribų. O poezija ir yra toks reiškinys. Poezija susijusi ir su literatūra, ir su matematika. Su pastarąja gal net daugiau. Jai netgi nebūtinai konkrečios kalbos žodžiai – juos keičia spalvos, dangaus žvaigždynų geometrija, sferų muzika, paslaptingos tolimų erdvių konfigūracijos.

Tikras poetas kaip ir filosofas nežino nieko. Šitas nežinojimas yra jo įkvėpimo šaltinis ir jo išskirtinumas. Žinojimas yra gamyba – žinios gamina ne asmenybės, o technologinius robotus, arba, kaip pasakytų Arvydas Šliogeris, technologinius negyvėlius, kurių nūnai pilnas modernus Vakarų pasaulis. Todėl poezijos kalba mums neįkyriai primena, kad gyventume, kad būtume gyvi. Kad mus nukrėstų metafizinis šurpas, giedrą naktį pažvelgus į žvaigždes ar užimtą kvapą, pakliuvus į šiltą vasaros liūtį, kai džiaugsmingas vandens almejimas primena kažką seniai ir negrįžtamai prarasta.

Kita vertus, mūsų kalboje šandien pastebime daug devalvuotų, iškreiptų, pirminės prasmės netekusių žodžių. Vienas iš tokių – „dvasingumas“, virtęs simuliuojančia sąvoka ir jau kurį laiką reiškias kažkokį itin neaiškų dalyką; nuo kosminės sąmonės ir bioenergetikos virpesių iki pagoniškų užkalbėjimų ir medžių garbinimo, tačiau neabejotinai kažką, kas yra neginčijamai pozityvu.

Ar tikrai? Juk dvasingumas gali būti ir geras, ir blogas – jeigu Meilė yra grynoji dvasia, tai tokia pat grynoji dvasia yra ir Puikybė. Pačios aukščiausios dvasingumo viršūnės gali būti šurpaus aukščio ledkalniai, nuo kurių su panieka žvelgiama į žmogaus gyvybę, jo garbę, jo pasirinkimą, jo laisvę. Jeigu meilė – dvasinga, tai tokia pat yra ir nemeilė, ir abejingumas. „Dvasingumą“ neretas nusitveria kaip vėzdą, kai neturi ko pasakyti. Kai bijo ką nors daryti. Kai pritrūksta argumentų, kai nesugeba išiklausyti į kito nuomonę, nesuvokia

Nukelta į 3 psl.

Algimanto Kunčiaus nuotr.

Atkelta iš 3 psl.

faktų ir ignoruoja sveiką protą, kai asmeninė tuštynė reiškia daugiau nei įsiklausymas, kai trūksta ironijos ir autoironijos jausmo.

O kaipgi žodis „vertybės“?... Jeigu žvelgtume į etimologiją, susietume šį žodį su žodžiu „vertė“. Tuo, kas įkainojama, kas apibrėžiama materialiniu aspektu. Tada galėtume sakyti, kad egzistuoja didesnės ir mažesnės, pigesnės ir brangesnės vertybės, šiuolaikinės ir senamadiškos, sunkiau ir lengviau įgyjamos, prarandamos ir pametamos – žodžiu, galėtume racionaliai pagrįsti jų supratimą.

Bet juk veikiausiai visai ne tai turime omenyje, tardami žodį „vertybės“!.. Peteris Kreeftas, filosofijos profesorius iš Bostono universiteto, savo knygoje „Grižti prie dorybių“ sąvoką „vertybės“ apibūdina kaip ezoterinę miglą, žodį, kuriuo gali manipuliuoti kas tik nori – populistai ir diktatoriai, melagiai ir sukčiai, prasisiekėliai ir tinginiai. Visai kas kita yra sąvoka „dorybės“ – ir nors pagrindines, anot Kreefto, šiandien sunkiai išvardintume, nes sekuliarizmas ir „beiluzinis ateizmas“ (taip Juozas Girnius pavadino antrąją ateizmo bangą, pakeitusią „naująją ateizmą“, besąlygiškai tikėjusį mokslo pažangą) sėkmingai ištrynė jas iš ištisų kartų atminties, visgi jos lieka tos pačios, nepakitusios, ateinančios iš pačios būties gelmės.

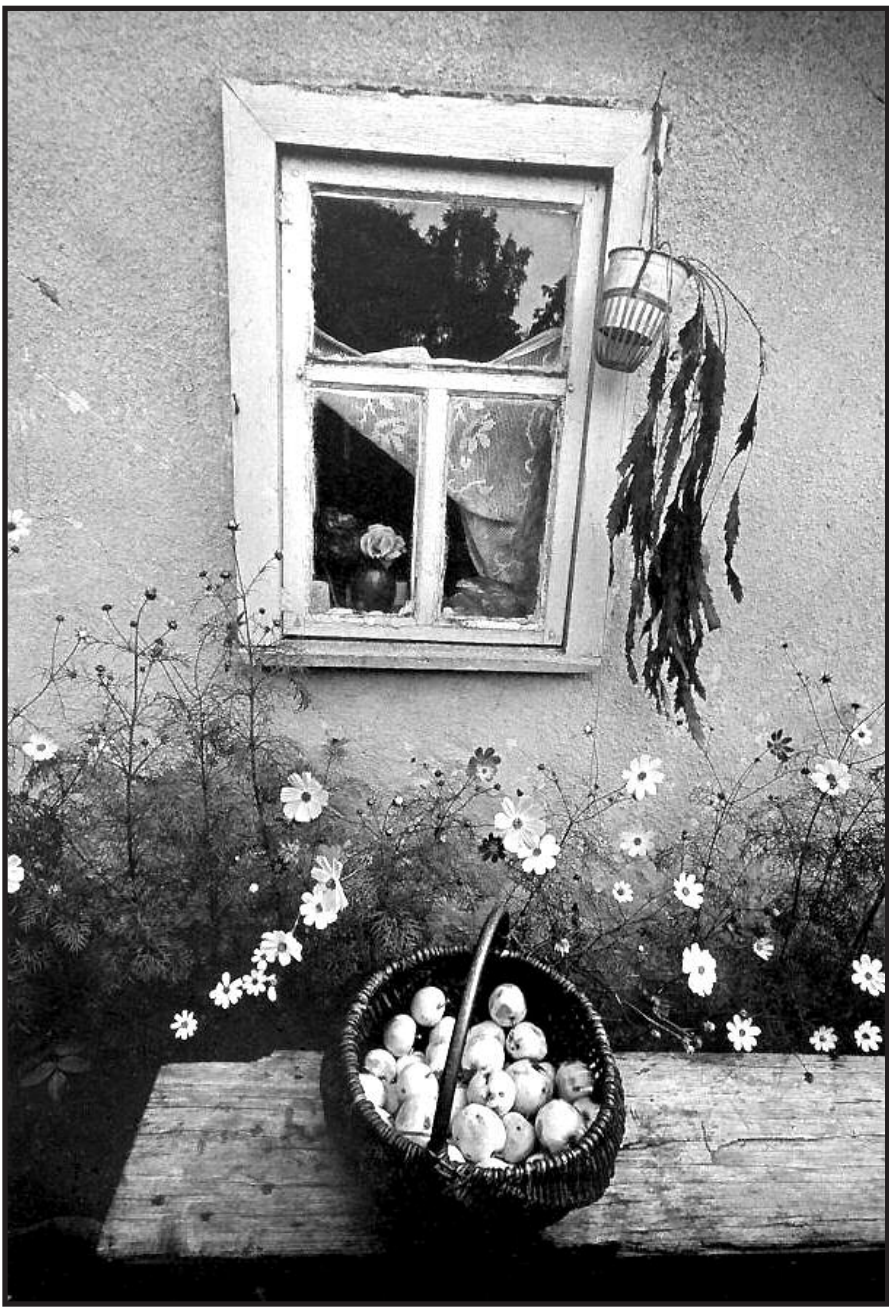
Mes puikiai žinome visas didžiąsias nuodėmes, bet nežinome pagrindinių dorybių. Ar prie šito nežinojimo prisidėjo ir kalba? Ar daugiau – gyvenimas? Progresas ir pažanga, kuriais mes visados entuziastingai tikime, o nusivylimą jais kruopščiai slepiame?

Nors materija, kaip teigia P. Kreeftas, yra gera, nes ją sukūrė Dievas, vis dėlto kodėl gi mes įkaliname laimę materijoje?... Argi nė vieno iš mūsų nėra nuvėręs nepaaiškinamas egzistencinis šurpas, žiūrint į purpuro spalvos saulėlydį virš juodos miško juostos, išgirdus artėjančios liūties šniokštimą, panašų į serafimo sparnų šlamėsį, nakties tamsoj užuodus kartų bitkrėslių aromatą?... Veriantis šurpas byloja mums, kad šis pasaulis tėra uždanga, kuri skiria mus nuo tikrosios mūsų būties, kurios mes nusipelnome ne kuo kitu, o gyvenimu šioje žemėje. Prisiminkime Bulgakovo Volandą, laikantį Berliozo galvą ir sakantį jai: tikėjai nebūtim, jos troškai? Gerai, tada atsimerk ir pasižiūrėk į ją.

Kalba yra lyg šėlstanti liepsna, kuri tavęs nesiėmė ir pasiglemžė visą – ir tas ypač juntama, kai skaitai tikrai talentingus kūrinius; aktualūs, modernūs, skirti paauglių patyčioms, antsvorio problemoms ar kulinarijos ir drabužių kultui rašiniai tėra tam tikras harmonizuotas triukšmas, vadinamas fonine muzika, skambančia sporto klubuose ir prekyboscentriuose. Geras kūrinys visų pirma yra išskirtinės kalbos kūrinys, kuriame susilieja ir muzika, ir spalvos, ir skaičiai, ir geometrija. Ir tada atrodo, lyg skaitydamas girdėtum brangią melodiją iš senų laikų. Negrįžtamai prarastų, elfų ir nykštukų, mistiško Viduržemio ir paslaptingos Žemjūrės, auksinio amžiaus melodiją. Tai, kas vaikystėj tekėdavo į mano atmintį iš nejudrios, paslaptingos ir baisios gamtos – purpurinių svarainių žiedų žerplėjimas vakaro tamsoj, balti alyviniai obuoliai, ištisais salų archipelagais besidriekiantys sode ant žolės ir skleidžiantys salsvą sutraiškyto minkštimo kvapą, kartieji kiekiai, išsikeroję padaržėi it bibliniai garstyčių medžiai, padengti šaltų vidurnakčio pelenų...

Ir todėl kuo toliau, tuo labiau jaučiu, kad nežinau, kas yra literatūra, su skausmu suvoki, kad nemoku rašyti, kad rašymas visados balansuoja ant sveiko proto ir beprotybės ribos, kad kiekvienas kūrinys turi savo parašymo kainą, kad yra literatūra, kuri skirta pasauliui kaip atitraukiantis dėmesį triukšmas, prie kurio esame jaukiai pripratę, ir kad nedaug tėra knygų, kurios švysteli kaip amalas nakties danguje. Jų ir negali būti daug – nes kas gi gali išverti negailėstingą kalbos žaizdrą.

Nebaisu tai suprasti, tik šiek tiek liūdna; ir rašyti nepasidaro lengviau, nes to rašymo galbūt

Algimantas Kunčius. Reminiscencijos. Pakruojis, 1979

šiam pasauliui ir nereikia. Ir rašai tik dėl to, kad tiki antgamtinę kalbos prigimtimi, jos galia, jos mirtimi ir jos prisikėlimu.

Ir kaip gi derinti kalbą prie gyvenimo?... Ir – kurią gi kalbą?... Tą, kuria kalbu?... Tą, kuria rašau?... Ar tą, kuria sapnuoju?... Juk visi žinome, kad net sapnai yra įžodinti, ir tai dar kartą patvirtina, kad kalba yra reikšminys, egzistuojantis už laiko ir galbūt netgi už erdvės ribų...

Kaip derinti kalbą prie gyvenimo?... Aš to nežinau.

Galbūt gyvenimas ir kalba netgi negali būti suderinami. Galbūt jie atsisakoja vienas nuo kito kaip evoliucijos medžio šakos – į skirtingas rūšis ir porūšius. Ir silpniausiai jau tegali prabilti vėjo arba žolės kalba – o kas gi tokią išgirs? Ir kaipgi tu ją priderinsi, šitą vėjo ir žolės kalbą, prie mūsų gyvenimo, kuriame pilna tiek svarbių ir reikšmingų žodžių, kurių didžioji dalis neturi prasmės?..

Neturi prasmės politikų ir žymių visuomenės veikėjų, TV žvaigždžių ir madingų žmonių žodžiai. Neturi prasmės, nes kai kalbi apie skaudžius dalykus, kalba turi pavirsti nebe gražia deklaracija, ne barjeru, už kurio gali pasislėpti, o atvira erdve, kur esi labai pažeidžiamas. Bet juk daugelis mūsų bijo būti pažeidžiami. Silpni. Ir jeigu mes to bijome, tai kaip galime suprasti silpniausiąją, tą, kurio balsas šiandien sunkiai girdimas? Kokia kalba mes galime su tais silpniausiais susikalbėti, jeigu bijome tokiomis būti?..

Ir kai kiti siūlo kaltuosius (o

jie irgi dažnai būna silpniausieji) bausti – izoliuoti, sterilizuoti, netgi šaudyti ir ketvirčiuoti – aš tegaliu parašyti eilėraštį ir pavadinti jį „Rauda kūdikio, sudeginto viralinės pečiuje ir vėjo išnešio“.

Kokiam tėvui ir kokiai motinai dabar melstis turiu, kai numiriau nė doriai neužgimęs – pečiaus dūrelėms, šlapioms takazolėms, baltiniams sode ant virvių; visi jie mane lydėjo, supo ir sakė kažką, gal guodė, o kieno gi tas didelis dūsavimas, kuris išblaškė mane po visą kiemą, kieno, ar ne Tėvo, labiausiai manęs besigailinčio...

Įsivaizduokite, kad jūs esate tas vaikas, tie pelenai, nusėdantys ant padaržės kieklių ir kartu su karčiomis jų sėklomis nubyrantys į priesmėlį, o pasukui po kiekvieno lietaus grimztantys vis giliau ir giliau, kol juos pasiima medžių šaknys ir ankstų pavasarį pavertčia į brinkstančius pumpurus. Kad jūs esate toji motina, kuriai neskauda apdegusių rankų, kurią blaško nerimas ir gniuždo atslenkanti vakaro prieblanda. Kad vėjas, nešiojantis pelenus, yra jūsų kalba, kuria jūs bandote prabilti į šviesius protus ir garbingus vardus.

Kalba gali prikelti, kalba gali išgydyti – gūdi tylą, kurioje nėra kalbos, padedančios sielai atsiskleisti, gali pražudyti. Tokios tos kalbos dermės ir nederinės. Ir toks yra mūsų gyvenimas – tarp dermių ir nedermių.

Pranešimas skaitytas konferencijoje dėl lietuvių kalbos ugdymo mokykloje „Naujoji lietuvių kalbos ir literatūros programa: padėti suvokti ir pajauti kalbą kaip vertybę“, 2017.05.19, Vilnius, Nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka.

Janina Degutytė

Monologas akmeniui

*Pilkas akmuo,
pilkas akmuo,
kurį padavė man
vietoj duonos –
būk mano broliu.
Suteik man
drąsos kasdieninės
apginti baukštų paukštį kuris manyje gyvena.
Paremk mane
liūčių ir laiko nugalintu petim,
kai stabtelsiu atokvėpiui.
Kai stoviu vidury lemties
be kaukės ir be žado,
akis į akį
prieš griaudėjančią neteisybę, –
man rodos, aš tavo
tikra sesuo.
Pilkas akmuo,
pilkas akmuo,
pilkas ak...*

efoto.lt nuotraukos

MINDAUGAS NASTARAVIČIUS

NEMIEGANTIS

sunkiausia – suprasti priežastis, kodėl,
pavyzdžiui, būdamas penkerių metų
keldavausi prieš penkias

išeidavau, pasakoja sesuo, į lauką,
pasiėmęs ilgą, už mane patį dukart
ilgesnį lazda

(saugojau ją, buvo tiesi, niekam
neleidau jos liesti, panaudoti meškerei,
parišti žirnių)

ir vaikščiodavau aplink namus,
palei langus, iškėlęs ją, sukau ir sukau
ratus, nieko nežadindamas

sunkiausia – tikėti, kad tai kažką
reiškė: nemiegančiojo apeigas ar
pastangą saugoti

kažkokią esmę, svarbesnę už tą,
kurios nesuvokiau prieš penkias
arba, galvoju dabar

žiūrėdamas į tą lazda, perlaužtą
perpus, neužmiegančią
ligi šiol

KITA KRYPTIMI

tėvas, mokydamas vairuoti, sakydavo:
svarbiausia išlaikyti kryptį, būti nuspėjamam,
nešauti staigiai į kitą, priešpriešinę

kažkurią naktį, kai nesimatė juostų,
kirtau per visas, ir, atrodė,
nebespėsiu pasukti, atgal

būsiu išlydėtas kita kryptimi,
vienintele

baltomis juostomis,
prisiminimais, liūdinčiais klasės draugais,
kolektyvais, palinkėjimais

užrašais ant baltų juostų,
ištisinių

AIVARAS VEIKNYS

BERNIUKAI ŽAIDŽIA KARĄ

berniukai žaidžia karą – jeigu rašyčiau eilėraštį,
iš karto pradėčiau meluoti – rašyčiau, karas vyksta
draugystės gatvėje – tarp dvylikto ir keturiolikto
numeriais pažymėtų daugiabučių – šis paradoksas
kabintų jautrių senučių – intelektualų – sielas,
o tai, žinia, ne tik garantuotų komercinę sėkmę,
bet būtų rimta paraiška Nobelio taikos premijai
gauti – nejaugi išties viskas prasidėjo nuo jų –
mokykloj kalbėjo apie žydų getą – sakė, žvaigždę
siuvo geltoną – kodėl neminėjo žydo fašisto,
susitepusio brolių krauju – berniukai žaidžia karą –
nepamenu gatvės pavadinimo, tik žinau – esu
vienas jų – dvyniai skirtingose fronto pusėse –
ir dar – tas motiniškas rūpestis, kai vidury nakties
staiga pašokusi, nutipena mažučių kamšyti – abu
tokie vienodi, kad neatskirsi, kuris labiau negyvas

BALTĄ VALANDĄ

Baltą valandą gal paskutinę
Tarp sloguojančių gatvės prekeivių, –
Čia tiek daug rudeninių motyvų,
Kaip lietus ant įkaitintų nervų;
Čia drugeliai džiovinti tik priedas
Prie sintetinių vilnos megztinių, –
Mūsų laikas prekystaliais bėga,
Retos pauzės kišenėj rūdija.

Baltą valandą gal paskutinę
Tarp manęs ir tavęs teka upė –
Tu pritūpk ir patikrink jos gylį,
Aš nupirksiu šiaudinį smeigtuką,
Tokį trumpą, kad teks susiglausti,
Gautą grąžą išmesiu per petį,
Atsigrėšiu – pavirsi į rūką –
Tartum niekas tavęs čia nematė,

Tartum niekas manęs čia nematė.
Baltą valandą jau paskutinę
Mes sužaisime pelę ir katę,
O ant kortos statysim likimą,
O ant kortos statysim, kas liko
Iš sintetika virtusio laiko –
Čia tiek daug rudeninių motyvų,
Tarp sloguojančių gatvės prekeivių.

VAINIUS BAKAS

UŽTVENKTO LAIKO BEIEŠKANT

Dar ne laikas žiemot, dar ne laikas

D. Č.

Aš rašau – laikas bėga, bet upė srovėna lėtai,
stato užtvankas bebrai, bet laikas nuo to nesustoja.
Nuo saulėlydžio rausta lyg skruostai tos upės krantai,
ten vaikystėj sėdėjom įmerkę į vandenį kojas.

Vos pakrutini nykštį ir štai – ratilų ratilai,
raibuliuoja gražiai laiko užtvankų ramūs paviršiai.
O prisimeni, būdavo... ko tu dabar nutilai?
Tik žvelgi į šį vandenį, tyliai kartoji – pamirškim.

Nes dabar mes kiti jau, dabar atsispindim ne mes,
tiktai keistos figūros iš kito gyvenimo kranto.
Kas yra tie paviršiai? Juk ir jie turi savo gelmes,
ir man kartais atrodo, kad daug kas gelmių nesupranta.

Žmonės teka kaip upės, paviršiais blizgiais, be gelmių,
ir nemato dangaus, medžių, tilto, tik atspindžius savo.
Mes sėdėjom prie upės su vakaro vėju ramiu
ir jau nieko nesakėm, tik klausėm, kaip žemė alsavo...

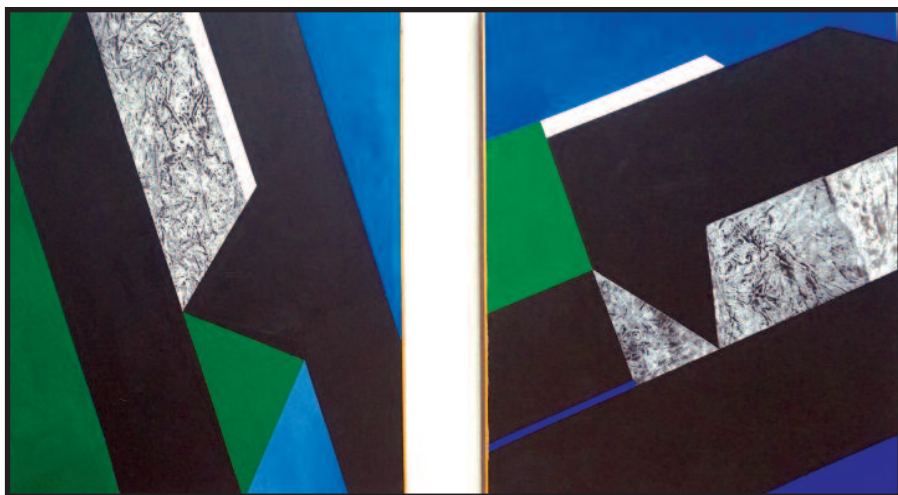
Ir pakvipo dažais šis ruduo lyg paveiksle šviežiam,
vakarėjo ir vėso, dvi žvaigždės lyg sagos ištrūko.
Ir tai buvo lyg ženklas, kad laikas žiemoti vėžiams,
kad jau laikas žiemoti poetams ir jų tušinukams...

LAISVASIS KLAUSYTOJAS

Atmiegot, pramiegot, susigūžt pianino dėžėj,
Jei vardu kas pašauks, tai išplaukti skutimosi putom,
Pravėdinti plaučius, nežinot, kur žiemoja vėžiai,
Jei veži, tai ir vežk, ir, atrodo, žiemos kaip nebūta.

Ir nebūta sniegų, tik kažko vėl nutirpo ranka,
Su kuria po langais savo Dievui suriesdavau špygą,
Ir burnojau labai, net ne gėda sakyt, apie ką,
Ir išmindžiau tenai, kur garstyčios iš žemės sudygo.

Teks ten pupų prisėt, kai gražiai sužaliuos, gal atleis,
Tik kad nieko nesako... Turbūt per tą vėją užkimo,
O gal buvo pašte ir išsitėpė lūpas klįjais –
Taip per naktį ištempęs ausis vis klausau ir klausau pašaukimo.

Spalvingos P. Lapės abstrakcijos.

A. Vaškevičiaus nuotraukos

M. B. Stankūnienės tapyba ir A. Tamošaičio kurtas tautinis kostiumas – šalia

Dovanotų darbų paroda – lyg spalvingas kaleidoskopas

Algis Vaškevičius

Kaune, Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje – nauja itin įdomi paroda mįslingu pavadinimu TIXE. Parodos rengėjai paaiškina, kad šį pavadinimą reikia šifruoti pasitelkus veidrodį – tada TIXE virsta EXIT, o tai reiškia „išėjimą“. Laikas tiksi, nusinešdamas į nebūtį dalį mūsų istorijos, o muziejuose išsaugota istorija įgauna naują gyvenimą, pratęsdama pasakojimą besikeičiančioms kartoms. Tad toks ir yra sumanymas – čia rodomų daiktų išėjimas iš privačių kolekcijų, namų, antikvariatų, aukcionų į muziejaus sales, į parodas ir ekspozicijas.

Tokią naujai išgytų kūrinių parodą šis muziejus surengė jau dvyliktą kartą, o pirmoji paroda vyko dar 1973 metais. Šį kartą čia pristatomi vertingiausi ir įdomiausi eksponatai, patekę į muziejaus rinkinius 2011–2016 metais. Čia visko gausu kaip spalvingame kaleidoskope, pradedant dar nematytais M. K. Čiurlionio darbais, išpūdingiausiomis drobėmis ir skulptūromis, *art deco* stiliaus baldais ir baigiant laiškais, apdovanojimais, savo istoriją turinčiu saldinių popierėliu ar nuo tarpukario išsaugotu muilo gabalėliu. Ir viskas taip įdomu...

Vaikstant po parodą, kuri veiks iki liepos 2-osios, skaitant labai įdomius darbų pristatymus, menininkų aprašymus negali nesidžiaugti, kaip praturtėja muziejus gavęs įvairiausių eksponatus, o jų įvairovė leidžia suprasti, kad kūriniai yra pasirenkami pagal skirtingas temas, kurios paskui atsiskleidžia parodose ir ekspozicijose. Tai ir išeivijos, ir šiuolaikinė Lietuvos dailė, taip pat ir liaudies menas, taidomoji dailė, pramoninis dizainas, Lietuvos kultūros istorija ir užsienio šalių menas.

Muziejininkai teigia, kad pagrindinės šio muziejaus rinkinių temos kaip ir anksčiau yra M. K. Čiurlionio kūryba ir tarpukario Lietuvos menas – jei gu pavyksta muziejų papildyti šių temų eksponatais, metai laikomi itin derlingais. Šįkart lankytojai gali pamatyti ir pora nedidelių kiek anksčiau išgytų M. K. Čiurlionio tapybos darbų, ir jo laiškus.

Praėjusiais metais iš paveldėtojų nupirkti net 62 didžiojo dailininko ir kompozitoriaus laišškai, rašyti žmonai Sofijai Kymantaitėi-Čiurlionienei, mokinėi Halinai Volmanaitėi ir kompozitoriui Eugenijui Moravskui – jie pirmą kartą rodomi šioje parodoje. S. Kymantaitės-Čiurlionienės korespondencija nėra išlikusi, o čia pristatomi jos vyro laišškai 1908–1909 metais rašyti iš Varšuvos, Sankt Peterburgo, Vilniaus. Paskutinis atvirlaiškis iš ligoninės Lenkijoje, Pustelninko mieste rašytas 1910 metų lapkritį, iki mirties likus 6 mėnesiams.

Ši paroda tikrai skirta mėgstantiems ne tik žiūrėti, bet ir sužinoti, tad beveik prie kiekvieno eksponato yra įdomūs tekstai, kurie padeda suprasti, kodėl būtent šis daiktas ar rinkinys atsidūrė muziejuje. O jo rinkiniuose šiuo metu yra saugoma beveik pusė milijono eksponatų. Paroda ir pasakoja, kokiais keliais jie patenka į muziejų – ar jie atrandami antikvariatuose, ar perkami už valstybės ar muziejaus bičiulių paaugotas lėšas, ar yra padovanoti mecenatų arba nupirkti rėmėjų.

Pasaulio keleivio J. Rimšos kūriniai

Gana dažnai savo darbus dovanoja autoriai, muziejų pasiekia mirusių menininkų palikimai. Nuo 2014 m., po 24 metų pertraukos pagaliau pradėtos skirti lėšos šiuolaikiniam menui įsigyti. Ši sritis buvo apleista, kolekcijos tapo fragmentiškos, neatspindinčios realios meno padėties. Sovietmečiu buvusi praktika iš kiekvienos reikšmingesnės parodos pirkti geriausius to meto kūrinius suformavo labai rimtą Kauno dailininkų kolekciją. Dabar Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus kiekvienais metais skiria po 8–9 tūkstančius eurų eksponatams įsigyti, beveik trečdalis kūrinių būna padovanoti, o likusias lėšas skiria valstybė.

Eksponatų gyvenimas juos įsigijus taip pat būna labai įvairus – vieni keliauja tiesiai į ekspozicijas, kiti saugyklose laukia, kol bus formuojama

Operetės solistės Rozės Mainelytės portretas. Dailininkas – Povilas Puzinas

viena ar kita paroda, kurios temai jie tiks, dar kiti tampa tyrimų objektais ir atsiranda knygų puslapiuose, patenka į restauratorių rankas, kad būtų atnaujinti ir prikelti naujam gyvenimui.

TIXE galima pamatyti beveik 600 eksponatų. Tarp jų – ir pasaulio keleviu vadinto dailininko Jono Rimšos darbai. Charkovas, Kaunas, Viena, Paryžius, San Paulas, Buenos Aires, Taitis – tik dalis miestų ir vietų, kur jis lankėsi ir gyveno. J. Rimša nutapęs apie 1 000 paveikslų, iš kurių maždaug 600 pats vadino gerais. Jis ypač nusipelnęs Bolivijos kultūrai, čia labai vertinamas. Šio muziejaus rinkiniuose yra 26 dailininko darbai, o didžiausią jų kolekciją turi Lietuvos išeivijos dailės fondas, 2013 ir 2016 metais muziejui dovanojęs 18 paveikslų.

Nukelta į 8 psl.

Portlando panoramą įamžino M. R. Tübelytė-Kuhlmann

Motinos laišškai iš Kizelago (3)

Rasa Bačiulienė

Pabaiga. Pradžia 2017 m. gegužės 13 d. „Kultūroje“

Kam: Gorkio geležinkelio stotis Šerstki
Juozaitis Simonas
Nuo: Molotovo srt., Kizelas
Juozaitienė Adelė

1953. I. 4
Mielas Sūnau Simuti!

Dėkui, dėkui už laišką, man jis mielas, malonus, nors ir retas. Suprantu, Simuti, Tavo savijautą ir atjaučiu! Juo ilgiau žmogus nerašai, juo sunkiau paimti plunksną į rankas: ypač kai sieloj tuščia, nervai įtempti, o nuotaika prislėgta... O svarbiausia, kad sveikata bloga, tai man labai liūdna. Būtinai reikia prisilaikyti dietos, nors dalinai. Žinau, kad tai labai sunku lagerio sąlygomis. Todėl reikia prašyti, kad išrašytų ligonių maistą. Vaistai čia maža reiškia. Valgyti reikia dažnai ir po nedaug. Ant nakties mažai valgyti. Kodėl blogai miegi? Ar dėl nervų, ar dėl skausmų? Būtinai, Simuti, reikia imtis priemonių, neužleisti. Juk dar ilgas laikas ligi bausmės galo, dar metai ir du mėnesiai. Būtinai eik pas gydytoją ir reikalauk intensyvaus gydymo.

Aš Jus prašau, rašykit, vaikučiai dažniau, nors trumpai, nors atvirukus. Aš gyvenu neblogai, manim nesirūpinkit. Viskas ne mūsų valioj. Bus taip, kaip yra mums skirta. O kadangi aš visuomet buvau idealistė ir optimistė, tai ir dabar esu dažnai tokia. Ypač, kad daug laukiu ir tikiuosi iš savo vaikų. Tik Jūs išsaugokit sveiką kūną ir sveiką sielą. Mano vaikučiai, to aš iš Jūs laukiu ir tikuosi. Jūs mano gyvenimas ir mano džiaugsmas.

Linkiu sveikatos ir viso gero.

Bučiuoju abu.
Mama

1953. I. 25
Mielos Dukrelės,

Rašau rusų kalbą, nes manau, kad greičiau gausite laišką. Dabar pas mus nauja tvarka, todėl manau, geriau rašyti rusiškai. Prisipažįstu, Jūsų laiško nekantriai laukiau ir ėmiau jaudintis, kad taip ilgai negaunu. Pagaliau sulaukiau iš Juditos. Džiaugiuosi gavusi nors iš vienos dukrelės ir širdingai Tau, Juditėle, dėkoju už laišką ir už tavo nuoširdumą ir atvirumą. Žinokite, Jūsų tyras atvirumas man brangiau visko. Tačiau neslėpsiu, man šiek tiek liūdna, kodėl Teresėlė liovėsi rašiusi. Jau taip seniai negavau iš jos laiško. Laiko dėl manęs gi jau kaip nors galėtų nuvogti nuo savo pamokų ruošos. Jeigu ką nors myli, kaip gi su juo nepabendrauti bent jau per popierių.

Suprantu, kad visos aplinkybės ir nuotaika trukdo rašyti. Bet, Teresėle, juk Tavo mama laukia nuo Tavęs žodelio, sava ranka parašyto. Nors neįsikeiskite ir rimtai nepriimkite mano priekaištų. Mielos Dukrelės, žinau, kad Jums labai sunku gyventi vienoms našlaitėlėms! Ir mane kankina šis bejėgiškumas ir negalėjimas Jums padėti. Bet labiausiai neramina tai, kad Jūs nesveikuojate ir kad prastas maistas gali galutinai pakirsti Jūsų sveikatą. Išrašau Jums receptą: pirkti nors pusę litro pieno į dieną, pirkti ir šviežios mėsos, išsivirti buljoną, iš mėsos pasidaryti kotletėlius ar gabalėliais ištušinti. (Kotletukus galima peiliu pamušti.) Taip pat jeigu reikia, nusipirkti ir sviesto. Nors visų šių produktų kainų nežinau ir net nežinau, ar beturite nors šiek tiek pinigų. Dieve mano, kaip visa tai blogai!

Pas mane nieko naujo. Gyvenu po senovei: nuobodu ir liūdna. Gyvenu viltimi ir tikiu stebuklais! Laukiu sutikimo su Jumis. Tikiuosi, šiais metais susitiksime. Manau parašyti dar vieną prašymą, kad mane paleistų anksčiau laiko. Nors vilties mažai, bet...

Rašyti, mielos mylimos dukrelės!
Meldžiuosi už Jus ir bučiuoju...

Mama

Mielos mano Dukrelės,

Jau baigiasi vasario mėnuo, o aš negavau nė vieno laiško. Mane iš proto veda, kai negaunu nuo Jūsų jokios žinėlės. Jau beveik du mėnesiai kaip nuo Jūsų

Sibiro tremtinių kapai

nėra laiškų. Per tiek laiko Dievaži kas galėjo atsitikti. Labai jaudinuosi dėl Jūsų, Jūsų sveikatos, Jūsų gyvenimo.

Mielos mano Dukrelės, kaip norėčiau būti su Jumis kartu, Jums padėti! Bet prašau Dievo kantrybės sau ir Jums sveikatos. Vaikeliai, prašau mylėkite labiau už viską Dievą, melskitės Jam ir savo poelgius paveskite Jo valiai. Visas mūsų gyvenimas Jo rankose ir jeigu Jis malonės, mus išsaugos ir atves į naudingą kelią, ir jeigu vertos būsim, leis mums patirti laimę ir šioje žemėje... Tvirtai tikiu, kad dar visi sueisim kartu ir būsime laimingi, ypač Jūs vaikeliai, jauni ir nekalti.

Simučio sveikata irgi prasta. Neaišku, kas yra. O padėti jam niekuo ir niekaip negalim. Mes niekingos dulkės blaškomos vėjo ir žmonių. Bet širdis mūsų turtinga ir mes laimingi, kad Dievas mūsų širdyje. Mums niekas nebaisu! Mūsų gyvenimas – tai tiltas į ateitį. Pirmą kartą Jums tai rašau, nežinau, ar praleis cenzūra. Gal ir mano laiško negavote, todėl ir neparašote, laukiate. O gal rytoj jau gausiu. Kaip sunku, kai taip ilgai negaunu laiškų. Gal jau ir tarp gyvųjų ko nors nebėra?!

Ką apie save galiu parašyti. Gyvenu neblogai. Sveikata po senovei: nei geriau, nei blogiau. Juk praeitis niekada negrįžta, jaunas ir sveikas nebetapsi. Laukiu pavasario, vasaros. Žiemą ištverti visada sunkiau. O vasarą ir lauke galima ilgiau pabūti. O man tai labai svarbu. Grynam ore daug geriau jaučiuosi.

Mieli vaikeliai, saugokite save, savo sveikatą: gerai maitinkitės. Rašiau, pirkite pieną, morkas, svogūnus ir kt. Rašykite rusiškai, greičiau gausiu.

Linkiu Jums laimės. Stipriai bučiuoju.

Jūsų mama

1953. III. 16
Mano mielos Dukrelės,

Dėkoju už ilgai lauktą laišką, kurį gavau kovo 2 d.

Mane labai neramina Juditos liga. Apendicitas, tokia liga, kad nežinai, kada ji gali atsinaujinti. Reikia labai prisžiūrėti maistą, kurio Jūs neturite. Darote didelę klaidą nekreipdamos dėmesio į savo maitinimąsi. Anksčiau ir aš nekreipiau, bet dabar pati pamačiau ir sužinojau iš medicinos darbuotojų ir knygų, kad nuo maitinimosi ir pervargimo priklauso atmintis, irzlumas, ūgis ir t. t. Smegenims reikia baltymų, fosforo ir kalcio. Todėl maistas turi būti įvairus. Labai gerai varškė ar pienas, cukrus, mėsa ir daržovės: morkos, svogūnai. Žinau, kad susierzinsite net tai skaitydamos, bet Jūs klystate. Reikia skirti laiko pavalgyti laiku, kad išsaugotumėt save. Supraskite, kad man labiau gaila Jūsų nei savęs: mano gyvenimas baigiasi, o Jūsų tik prasideda. Aš

perėjau gyvenimą ir kai pažvelgiu į jį, matau savo klaidas ir trūkumus. Sunkiomis savo gyvenimo minutėmis neturėjau kas patartų, neturėjau nei motinos, nei tėvo. O Jus moko Jūsų motina, nors ji ir toli nuo Jūsų. Jos patarimas eina iš tyros širdies ir išbandytas gyvenimiškos patirties. Ji pasiruošusi bet kokiai aukai, kad tik jos vaikams būtų gerai, kad tik jie būtų patys laimingi ir neštų laimę kitiems ir būtų naudingi mūsų tėvynei...

Visas mano laiškas ir yra apie tai, kad saugotumėt savo sveikatą. Bet nepamirškite ir savo sielos, mylėkite Dievą ir visada atminkite jo įsakymus, o tada ir pačios tapsite santūrios ir labiau viena kitą mylėsite.

Aš gyvenu po senovei. Dar visi metai laukia vienvatės. Kaip man norėtusi šį pavasarį būti su Jumis, ypač, kai Juditai reikia baigti mokyklą. Bet dar neprarandu vilties pasimatyti anksčiau.

Mielosios mano, brangiosios! Nepamirškite, kad mano mintys visada su Jumis ir kad aš Jus myliu, guodžiu ir glaudžiu prie savo krūtinės, sušildau ir ginu nuo visų negandų.

Beveik visą dieną su pertraukomis rašau šį laišką. Protas ir raumenys visai nusilpo.

Prašau, klausykite mano patarimų. Išsaugokite save dėl manęs, dėl didžios ateities.

Kuo geriausi linkėjimai!
Bučiuoju Jus daug kartų,

Jūsų Mama

1953 m. gegužės 10 d.
Mielos, mylimos Dukrelės!

Net nežinau ką Jums ir rašyti! Žinau, kaip nekantriai laukiate mano laiško ar manęs pačios. Du paskutinius Jūsų laiškus gavau po amnestijos ir vis nerašiau, nes tikėjausi, kad štai štai pati greitai pas Jus atvyksiu. Bet vis dar sėdžiu ten pat, o šiandien jau gegužės 10 d. Nėra žodžių apsaityti, kaip išsikankinau laukdama kada paleis, jau pusanthro mėnesio laukiu diena iš dienos, valanda iš valandos, kad štai perskaitys ir mano pavardę tarp paleidžiamųjų. Kaip aš norėčiau kuo greičiau būti su Jumis ir padėti Jums šią sunkią išbandymų minutę! Bet juk valia ne mūsų. Tikiuosi ateis laikas ir mane iškviės ir išleis į tą sunkų man kelią. Tebūnie Dievo valia. Viskas Jo valioje.

Nieko nežinau, kur dabar mūsų berniukai? Ir kaip jie tvarkysis savo gyvenimą? Kaip būtų gerai visiems būti kartu ir pasitarti, ką daryti, kaip pradėti. Aš dėl jų jaudinuosi. Vis dėlto tikiuosi, kad greitai susimatysime.

Prižiūrėkite savo sveikatą. Linkiu sėkmės egzaminuose! Nesijaudinkite, ilsėkitės, valgykite ir Dievu kliaukitės. Stipriai bučiuoju

Mama

KLYKSMAS VAIDUOKLIŲ MIESTE (2)

Atsiminimų fragmentai

Zigfridas Gronau

Tęsinys.

Pradžia 2017 m. gegužės 6 d. „Kultūroje“

Pradėjau tinti, dariausi vis storesnis. Rankos ir kojos buvo kaip išdžiūvę šakaliukai. ... Mačiau, kaip Hannelore mirė gulėdama su Mama mūsų mirties patale. Po kelių naktų jaučiausi labai lengvas, bet visas šlapias skudurų guolyje nuo kojų iki ausų. Iš manęs bėgo vanduo ar šlapimas nesustodamas. Permirkome visi – guolis, Mama ir aš...

Mirties guolyje Mamai vėl sakiau: reikia pabandyti į *Kowno* važiuoti ir duonos parvežti, kad sustiprėję galėtume abu iš šio klaikaus urvo išlindę, nuvykti į *Kowno*. Aš sunkiai atsikėliau, norėjau vėl eit į lauką – gal dar vėl kokių lupenų rasiu, bet jinai mane pašaukė ir sako: ateik pas mane, pailsėk dar truputį, tada žiūrėsime, ką darysim toliau.

Grįžus į tą smirdantį mirties guolį, jinai mane apkabino ir mes užmigom. Nežinau, kiek miegojom – valandą ar dieną. Pagaliau visai pabudau, vis dar Mamos stipriame glėbyje. Jinai nemiegojo, kai bandžiau atsikelti, ji tarė: aš tavęs nepaleisiu, mes mirsime šiame guolyje, kaip kad mirė tavo seserys... Aš nenoriu tavęs paskutinio prarasti, kaip savo dukreles praradau.

Jinai stipriai spaudė mirties glėbyje ir ramino: jau neilgai truks, ir mes mirsim... aš tai žinau... būsim negyvi, nereikės daugiau taip vargti...

Bet aš nenorėjau mirt. Mama man pasirodė visai išprotėjusi, pradėjau jos bijoti.

Mama pradėjo nesavu balsu rėkti, jos balsas buvo kaip Ilės po išprievartavimo ir prieš mirtį. Aš būtinai privalau grįžti pas ją, į mirties guolį, – taip jinai rėkė, bet aš Mamos jau nepaklausiau. Neilgai pastovėjau prie jos kojūgalio, žvelgdamas į baisioje kančioje verkiančią ir mirštančią Mamą. Palikau ją gulėti, verkiau be ašarų – jos buvo seniai visos išverktos. Išėjau. Jinai liko viena, be manęs... Tikėjausi: tame *Kowno* daug duonos gavęs, grįšiu pas Mamą, valgydinsiu ją, kol sustiprės (...)

...Nelengvai pasiekiau geležinkelio stotį. Ten buvo voros prekinų dengtų ir nedengtų vagonų. Perone spietėsi daug išsekusių žmonių, vaikų ir suaugusiųjų, visi veržėsi į *Kowno*...

Keletas vaikų ir suaugusių įsirangė į prekinis vagonus, bet čia juos rusai išmetė kaip kokius šiaudų maišus. Kai kurie sunkiai atsikėlė svirduliuodami ir vėl bandė įlipti į išsigelbėjimo vagonus. Traukiniai dar nejudėjo, žmonės vis veržėsi į vagonus, o rusai juos spardė ir išmetinėjo. Pagaliau rusai pradėjo vyti visus iš peronų, žiauriai stumdydami ir mušdami.

Žinoma, aš irgi nežinojau, į kurią pusę koks ešalonas su išbadėjusiais žmonėmis ar be jų važiuos. Jau pradėjo temti, vėl atsirado daug norinčių patekti į bet kurį vagoną, gal į *Kowno* važiuos? Pagaliau nusižiūrėjau nesaugomą vagoną ir įsikoriau į jį. Ten jau buvo keletas tokių varguolių kaip aš, susispietusių už kažkokių gremėzdų. Tylėjom ir laukėm išganymo – kada gi šis traukinys pagaliau pajudės.

Traukinys pajudėjo, bet netoli. Matyt, prikabinėjo naujus vagonus ar atkabinėjo nereikalingus. Vėl pasigirdo rusų keiksmai ir vėl mus visus išmetė iš vagono kaip kokius pagalius ar šiaudų maišus. Kaip mano kauliukai nesulūžo – nežinau. Kai kurie išmestieji aimanuodami nesikėlė. Aš su atkakliausiais vėl bandėm, jeigu rusai nematys, ropštis į tą ar kitą vagoną – gal nuvės į *Kowno*. Man ir kitiems, norintiems pabėgti iš sugriauto ir badaujančio miesto, buvo tas pats, kurion pusėn važiuoti. Svarbu, kad pajudėsime ir mūsų jau neišmes.

Aš vėl įsikabinau į kitą sąstato vagoną. Šis traukinys pravažiavo gana ilgą tarpą, ir aš apsidžiaugiau – tuoj būsiu *Kowno*. Taigi sąstatas pavaziavo, sustojo, įlipo keletas rusų. Jie manęs, pasislėpusio už kažkokio griozdo, nepastebėjo. Vos traukinys pajudėjo, vagonė budėję rusai įjungė prožektorius, apšvietė visus vagono kampus ir, mus radę, išmetė iš važiuojančio traukinio. Išspirti iš dundancio sąstato galėjom užsimušti ar po ratais pakliūti, kaulai galėjo

sutrupėti. Bet vėl gi – niekas nelūžo, aš likau gyvas.

Trys vaikai ir vienas suaugęs žmogus buvo šiame mirties vagonė. Rusai mus išmetė iš vagonų, tikriausiai nenorėjo, kad nuo mirties pabėgtume ir, ko gero, pasauliui papasakotume, kokie sužvėrėję buvo jie po karo Vokietijoje.

Artėjo kitas traukinys ir kaip tyčia sustojo ten, kur tįsojom kaip nereikalingas, gal žmogžudžiams pavojingas krūvis. Jau tamsoje kabinomės į vagonus kaip žiurkės. Tačiau netrukus ir vėl šis traukinys sustojo, vėl rusai ieškojo žmonių, „važiuojančių be bilietų“. Žinoma, vėl buvome surasti ir išspardyti iš vagonų. Rusai baisiausiai rėkė ir daužė mus. Kai kurie vaikus išstumdavo atsargiau, – turbūt norėjo pasirodyti, kad jie vaikų, nesvarbu kokių, išbadėjusių ar sočių, atseit nemuša...

Sustojo dar vienas prekinis ešelonas (keleivių neteko matyt). Lūkuriavome tik du keleiviai – aš ir dar vienas labai liesas berniukas, gal mergaitė, jau negalėjau atskirti lyčių, bado nukankinti vienodai atrodėm. Mes su tuo berniuku ar mergaite vos vos įsikorėm į vagoną laipteliais.

Tamsoje mes su tuo berniuku pasimetėm, jisai dingo nežinau kur. Traukinys išibėgėjo. Tamsoje užlindau už kažkokio daikto, ir manęs niekas neišmetė, traukiniui sustojus...

Dundančiame vagonė buvo labai šalta, nekalbu apie visiškai tuščią pilvą. Mano skarmalų, kuriais buvau apsilvilkęs ar apsisupęs, negalima šiltais drabužiais vadinti. Kojas irgi tik skudurais apvyniojęs. Kiekvieną kartą, sustojus traukiniui, rusai puola ieškoti nuo bado bėgančių žmonių. Mane surado du petingi „valytojai“ ir išmetė kaip kokią pagali iš vagono. Ir vėl mano kaulai nesulūžo. Kas galėtų, mielas skaitytojau, tai paaiškinti?

Jau antra naktis bildu į *Kowno*, kabinuosi į visas galimybes, galinčias mane ten nugabenti. Tada tik vienas buvau išmestas iš traukinio – gal kitų nerado, gal jau esu paskutinis bėglis iš Karaliaučiaus? Traukinys stovi ir neketina bildėti toliau. Man baisiai šalta. Žiūriu – žiburėlis blyksi mažoje būdelėje. Buvau toks išsekęs, kad jau nenorėjau vėl į vagoną kartis. Be to, kojas kilnojau paskutiniais jėgų likučiais.

Tas mažas žiburėlis taip viliojo, kad ryžaus kaip nors iki tos šviesos nuslinkti. Duryš buvo iš vidaus neužremtos, jas atidariau ir matau – sėdi du vyrai ir šildosi prie krosnelės. Jie apstulbo mane išvydę lyg vidurnakčio šmėklą. Paklausė – kas mane atvijo vidury nakties? Aš jiems papasakojau savo sumanymą ir paprašiau, kad leistų truputį pasišildyti prie šiltos krosnelės. Krosnelės šiluma buvo tokia svaiginanti, kad vos neužmigau. Tie geri vyrai išėmė iš pelenų dvi dideles bulves ir padavė man. Bulvės buvo tokios skanios, net skanesnės už Mamos gerų laikų Karaliaučiuje.

Truputį atsigavęs paklausiau, kur aš čia esu, ar greitai koks traukinys važiuos į *Kowno*?

– Tu dabar esi Gumbinėje, – atsakė tie geri, idėmių akių vyrai. – Anksti rytą važiuos prekinis traukinys su atvirais vagonais į *Kowno*, nach Litauen. Dabar perone, kol nėra rusų, įlipk į kurią nors vagoną ir pasislėpk gerai tarp krovinių.

Dar paklausiau tų gerų vyrų, kas yra Litauen? Tai paaiškino: ten, kur *Kowno*, ten ir yra Litauen.

Manęs antrą kartą nereikėjo raginti – greitai nuėjau tamsoje prie to traukinio, užsikoriau į atvirą vagoną, išispraudžiau už tokių gelžbetoninių gaminių ir greitai užmigau. Mane pažadino traukinio truktelėjimas. Jis mane vravo – tai judėjo, tai stoviniavo. Traukinys ilgokai stumdėsi. Jau neturėjau vilties, kad jis kada pajudės nach Litauen. Visiškai prašvito, pradėjo snigti, bet nebuvo labai šalta. Šis traukinys dar vis stumdėsi. Gulėjau tarp betoninių griozdų išispraudęs, galvojau, kad tik manęs rusai

Po penkiolikos metų. Užaugęs Lietuvoje Zigfridas Gronau su žmona Jadvyga Dovainyte iš Karčiupio kaimo, Kaišiadorių rajono, 1962

nesurastų, kad vėl neišmestų iš saugaus guolio.

Pagaliau traukinys pradėjo važiuoti nebesustodamas. Atrodė, jau buvo geras popietis. Po kurio laiko jis vėl sustojo, atrodo, už miesto ar kitur; aš jau visiškai nesiorientavau. Ilgai jis niūksojo. Šmirinėjantys rusai vis dėlto rado mane užsispraudusį už betoninių gaminių. Nuvilkę prie platformos krašto, sviedė į griovį. Ir šitie galėjo mane sužaloti ar užmušt...

Likimas norėjo su manim dar pažaisti. Turėjau toliau gyventi ir kankintis šiame gražiame baisių neteisybių pasaulyje. Traukinys nuvažiavo, likau sniege, griovyje vienui vienas. Nė gyvos dvasios aplinkui nebuvo. Jau ir temti pradėjo. Čia pat, kur aš klūpojau griovyje, kėpsojo tankus krūmas, jo šakelės buvo aplipusios juodomis uogomis. Keletą jų nusiškiniau, pakramčiau – jos buvo man skanios, nors ir karčios. Priskyniau pilą saują ir suvalgiau. Kad jos gali būti nuodingos – nepagalvojau. Niekio blogo nepajutau. Net truputį atsigavau.

Sutemo. Artėjo dar vienas traukinys. Staiga jis sušniokštė netoliese to krūmo. Kad ir kaip baisiai šis garvežys atrodė, nutariau dar kartą ryžtis kelionei į išsigelbėjimą. Apsidairiau, ar niekas manęs nemato, užsirioglinau į anglių tenderį ir užsikasiau anglių krūvoje...

❖ ❖ ❖

Pagaliau esu Kaune, duonos šalyje! Žmonės perone buvo labai švarūs ir atrodė sveiki. Jieėjo sparčiai, lengvai, tarsipasišokinėdami, regis, kojomis žemės nesiekdami. Kaip angelai man atrodė šie nauji, svetimi, sveiki žmonės.

Namai aplink geležinkelio stotį daugumoje sveiki. Atrodė – esu jau danguje, aš jau miręs. Mama mums pasakodavo, kai eidavom su Mama pro kapus Karaliaučiuje, kad kapinėse guli daug numirusių vaikų. Mirę vaikai kyla iškart į dangų, tampa angelais, nes nėra niekam blogo padarę. Prisiminiau Mamos pasakojimą ir pagalvojau, kad aš jau miręs ir mano siela danguje, tarp angelų, šioje stotyje.

Staiga pro mane praėjo rusas – tos išpūstos kelnės, tie kerzo batai, ta žvaigždė, prikaltą prie ausinės kepurės, tas niūrus žvilgsnis... Ir prabudau iš savo gražaus sapno, nusileidau iš dangaus. Mano sapnas pasibaigė, mano vargas prasidėjo iš naujo svetimame krašte. Nežinau, ar aš čia neprapulsiu, ar rasiu čia daug duonos, ar pajėgsiu grįžti pas Mamą...

Perone pastebėjau keletą atliekų dėžių. Priėjęs iš džiaugsmo vos neįkritau į maisto atliekų perteklių. Tiek daug maisto buvau jau labai seniai matęs. Viską ėmiau, ką tik kramtomo radau, ir skubiai valgiau...

Kultūros kronika

2017 m. gegužės 22–24 d. Vroclavo universitete vyko Tarptautinis lituanistikos kongresas. Kongreso metu skaityti pranešimai net penkiose sekcijose, skirtose – lietuvių kalbai ir literatūrai, kultūrai ir folklorui, teisei, istorijai, politikai. Speciali sesija šiųmetiniame kongrese skirta A. J. Greimo metams. Pranešimus skaitė mokslininkai iš įvairių aukštųjų Lietuvos ir Lenkijos mokyklų: Bonifacas Stundžia, Jūratė Landsbergytė, Vytautas Kardelis, Antanas Smetona, Bronė Stundžienė, Vilija Sakalauskienė, Jurgita Jaroslavičienė, Eglė Keturakienė, Toma Birmontienė, Loretta Mačianskaitė ir daugelis kitų. Kongreso metu Vroclavo gyventojams ir svečiams pristatyta Liudo Parulskio paroda „Barokas ir betonas“, vyko Dmitrijaus Golovanovo ir Veronikos Čičinskaitės džiazio muzikos koncertas, taip pat parodytas režisierės Giedrės Žickytės filmas „Kaip mes žaidėme revoliuciją“.

Gegužės 15 d. Anžė mieste (Prancūzija) atidaryta personalinė lietuvių dailininkės Laisvydės Šalčiūtės kūrybos paroda „Propaganda. Svajonių transformacijos“, skirta tarptautinės Europos dienos festivaliui, kur šiais metais Lietuva buvo pakviesta kaip garbės viešnia. Laisvydė Šalčiūtė – viena aktyviausių šiuolaikinių Lietuvos conceptualių menininkių. Ji kuria tapybą, menines instaliacijas, meninius objektus, fotografijas, grafiką, piešinius ir literatūrinius tekstus. Menininkė yra surengusi daugiau nei keturiasdešimt personalinių parodų, dalyvavusi per šimtą grupinių parodų Lietuvoje ir užsienyje. L. Šalčiūtė 2007 m. apdovanota Lietuvos meno kūrėjų premija, penkis kartus įvertinta individualiomis Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos stipendijomis, jos kūryba įvertinta diplomais už dalyvavimą grupinėse parodose.

Gegužės 19 d. „Berinson“ galerijoje Berlyne atidaryta šeštojo ir septintojo dešimtmečių lietuvių fotomenininkų darbų paroda „Lietuviškoji fotografijos mokykla“. Šiuos kūrinius galerija įsigijo iš italų spaudos fotografo Caio Garrubba. Kolekciją sudaro 149 darbai, parodoje pristatytas 71 darbas. Iki liepos 29 d. Vokietijos meno ir fotografijos mylėtojai galės susipažinti su didele įtaką Rytų Europos fotografijai turėjusių menininkų Antano Sutkaus (1939 m.), Vito Luckaus (1943–1987 m.), Aleksandro Macijausko (1938 m.) kūryba. Parodoje taip pat pristatyti Vitalijaus Butyrino, Vinco Dineikos, Viliaus Jasinevičiaus, Valerijaus Koreszkovo, Algimanto Kunčiaus, Adaukto Marcinkevičiaus, Viliaus Naujiko, Romualdo Rakausko bei Liudviko Ruiko darbai.

Dovanotų darbų paroda

Atkelta iš 5 psl.

Parodoje akį patraukia dailininko Povilo Puzino tapytas operetės solistės Rozės Mainelytės (1916–1994) portretas. Tai Čikagoje gyvenančio meno mecenato Leono Maskaliūno dovana, muziejų pasiekusi per Čikagos Čiurlionio galerijos direktorę Laimą Apanavičienę. Mažai Lietuvoje žinoma solistė emigravo 1944 metais, į New Yorką atvyko ir čia gyveno nuo 1949-ųjų, dvejais metais vėliau už dailininką P. Puziną. Pastarasis žinomas kaip natūrmortų, portretų meistras, ištikimas akademiinei tapybos tradicijai.

Stende – ir Jungtinių Amerikos Valstijų miesto Portlando panorama, muziejui dovanta 2016 metais. Tai dailininkės Marijos Rimos Tūbelytės-Kuhlmann darbas. Jos retrospektyvinė paroda „Kelias į namus“ Kaune, Istorinėje Prezidentūroje atidaroma gegužės 25 dieną – Lietuvoje bus pirmą kartą pristatyti dailininkės tapybos darbai ir ilgas kūrybinis kelias. Ji sukūrė daugiau nei 400 paveikslų, kuriuose tvyro ramybės ir taikos atmosfera, o turtingas ir ryškus koloritas džiugina žiūrovo akis. Ilgus dešimtmečius išgyventą tėvynės ilgesį dailininkė savo paveiksluose išreiškė kelio, vedančio į namus, motyvu.

Jos sukurti peizažai, portretai bei natūrmortai buvo eksponuoti Japonijoje, Taivane, JAV miestuose, turinčiuose dideles lietuvių bendruomenes: Clevelande, Los Angeles, Čikagoje ir St. Petersburg. 1996 m. lankydamosi Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje, ji išreiškė viltį surengti personalinę parodą gimtajame Kaune. Jos svajonei išsipildyti padėjo sūnus Peteris Kuhlmannas – 2016 m. jis padovanojo Nacionaliniam M. K. Čiurlionio dailės muziejui 66 paveikslų kolekciją.

Naujojoje parodoje daug įvairių dailininko Prano Lapės darbų – tai ir tapyba, ir skulptūra, ir abstrakcijos. Jis nuo 1945 metų gyveno Švedijoje, į JAV atvyko 1949-aisiais. Jau gyvenimo pabaigoje silpnai matantis dailininkas grįžo į Lietuvą, o vienintelė paroda jam dar gyvam esant buvo surengta 2006-aisiais Nacionaliniame dailės muziejuje. Dailininkas savo seseriai Zitai Lapytei-Duobienei paliko savo kūrybą, o ši didelę dalį brolio palikimo padovanojo muziejui, tad dabar darbais gali džiaugtis kiekvienas lankytojas.

Jau iš tolo šviečia dailininkės Magdalenos Birutės Stankūnienės ryškiais dažais tapytos gėlės. Čikagoje gyvenanti dailininkė, nenuilstanti meno mece-

natė 2011–2014 metais šiam muziejui dovanojo naujus 29 aliejinės tapybos darbus, kurie papildė jau anksčiau turėtą gausią jos kolekciją. Dailininkę parodoje pristatančiame tekste minima, jog ji yra ne tik produktyvi menininkė, bet ir nenuilstanti lietuviškos kultūros puoselėtoja, meno ir kultūros mecenatė, jos pastangomis iš JAV grįžta lietuvių išeivių meno kūriniai, archyvų siuntos, dovanotos autorinės kolekcijos.

Parodoje pristatomas ir Antano Tamošaičio XX amžiaus viduryje sukurtas tautinis kostiumas, atkeliavęs iš Kanados ir dovanotas Vicki Matrangos, žinomos dailininkės Aliutės Mečys suknėlė, pernai dovanta muziejui. Tarp naujai gautų eksponatų – dailininko Stasio Ušinsko užsienio pasas, skulptoriaus Petro Rimšos medinis drožinėtas peilis popieriui bei kiti įdomūs daiktai.

Taip pat čia ir dailininko Vytauto Igno kūriniai, jo laišakai žmonai Birutei, Australijoje, Melbourne 2015 metais mirusio Adolfo Vaičiūčio iliustracijos J. Balio knygai „Lietuviškos pasakos“. Tais pačiais 2015 metais Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje veikė A. Vaičiūčio 100-mečiui skirta jo darbų paroda „Pilnatis“.

Moterų dailininkių darbų kolekciją papildė Meilos Kairiūkštytės-Balkus skulptūros. Dailininkė žinoma kaip savitų moters figūrų vaizduotoja, o jos dukra Daiva Balkus muziejui yra padovanojusi 19 skulptūrų ir bareljefų, dar vienas darbas kolekciją papildė 2015 metais. Čia ir tik ką Lietuvoje viešėjusios Aldonos Gustas iš Vokietijos spalvingi ir įsimenantys tapybos darbai.

Elena Urbaitytė-Urbaitis, mirusi 2006 metais New Yorke buvo labai aktyviai įsitraukusi į Vakarų modernizmo ir postmodernizmo srovių sukūrį. Ji surengė 16 personalinių parodų New Yorke, dalyvavo per 100 grupinių parodų 21 JAV, Kanados, Lietuvos, Prancūzijos mieste. 2004 metais testamentu ji paskirstė savo darbus kelioms Lietuvos kultūros institucijoms – M. K. Čiurlionio muziejui atiteko 40 tapybos abstrakcijų, 25 skulptūriniai objektai, 205 grafikos darbai. Dalį jų dabar galima pamatyti šioje parodoje.

Atskiroje TIXE parodos salėje – šiuolaikinių dailininkų, daugiausia kauniečių, paveikslai, tarp jų – žinomų visoje Lietuvoje Arvydo Brazdžiūno-Dusės, Edmundo Saladžiaus ar Rimvido Jankausko-Kampo kūriniai. Vienu metu dabarties menininkų darbų beveik nepirkęs muziejus per pastaruosius metus sukaupe išpūdingą jų kolekciją.

I. M. Kairiūkštytės-Balkus kūryboje vyrauja moterų figūros